

1941 Türk-Alman Saldırmazlık Anlaşmasının Dış Yankıları

Onur KÖSE¹

1941 Türk-Alman Saldırmazlık Anlaşmasının Dış Yankıları

Foreign Effects of the Turkish-German Non-Aggression Treaty of 1941

Öz

Abstract

Çalışmanın amacı Türk-Alman saldırmazlık anlaşmasının dünyadaki yankılarını karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışma, Türk-Alman anlaşmasının hem diplomatik yankılarını hem de dış basındaki yankılarını kapsamaktadır. Kaynaklar Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nden ve "Bibliothèque nationale de France" kütüphanesinden temin edilmiştir. Çalışmada 16 devletin diplomatik yazışmaları ile farklı devletlere ait 50'den fazla gazete incelenmiştir. İncelemeler sonucu tespit edilen en önemli bulgu; anlaşmanın hem diplomatik çevrelerde hem de dünya kamuoyunda büyük bir ilgiyle karşılanmış olduğudur.

The aim of the study is to comparatively examine the repercussions of the Turkish-German non-aggression agreement in the world. The study covers both the diplomatic repercussions and the repercussions in the foreign press of the Turkish-German treaty. The sources were obtained from the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs and the "Bibliothèque nationale de France" library. In the study, diplomatic correspondence of 16 states and more than 50 newspapers belonging to different states were examined. The most important finding of the investigations was that the treaty was met with great interest both in diplomacy and in world public opinion.

Anahtar Kelimeler: Türk-Alman saldırmazlık paktı, İkinci Dünya Savaşı, Dış politika, Basın, 1941.

Keywords: Turkish-German Non-Aggression Treaty, Second World War, Foreign Policy, Press, 1941.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

Giriş

1941 Türk-Alman saldırmazlık anlaşmasının dış yankılarını konu alan bu çalışmadaki amaç, hem jeopolitik önemi hem de propaganda mücadelesi nedeniyle küresel bir etki yaratan bu anlaşmanın dünya kamuoyu üzerindeki etkilerini, karşılaştırmalı yöntemlerle analiz etmektir. Anlaşmanın kabulünden sonra birçok devlet antlaşma ile ilgili olarak diplomatik yazışmalar yapmıştır. Türk-Alman saldırmazlık paktı ile ilgili bu yazışmalar Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivleri'nden elde edilmiştir. Bu anlaşmanın dış basın taraması "Bibliothèque nationale de France" vasıtasıyla Fransız gazeteler ile birlikte Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nde geçen elçilik raporlarından ve elçiliklerin Fransızcaya tercüme ettiği bölgesel gazetelerden temin edilmiştir. Bu hususta Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Fransa, Almanya, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, İsviçre, İspanya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Finlandiya, İran, Afganistan ve Danimarka gibi devletlerde bulunan elçiliklerin diplomatik yazışmaları incelenmiştir. "Bibliothèque nationale de France" vasıtasıyla incelenen Fransız gazeteler şunlardır: *Le Petit Parisien*, *Le Réveil du Nord*, *Le Matin*, *Paris Soir*, *La Dépêche d'Indochine*, *Le Patriote des Pyrénées*, *La Volonté Indochinoise*, *Le Midi Socialiste*, *Le Journal*, *L'Ouest-Éclair*, *Le Petit Journal*, *L'Action Française*, *Le Radical de Marseille*, *L'Œuvre*, *Le Journal Du Midi*, *Le Morvan*

¹ Dr., Bir kuruma bağlı değildir, onurkose26@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7465-124X>

Républicain, La Tribune du Libournais, Les Nouvelles de Versailles, Le Démocrate de Vernon ve *France (liberté, égalité, fraternité)*. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'ndeki elçilik raporları vasıtasıyla incelenen Fransız basını şöyle sıralanabilir: *Des Debats, La Montagne, Petit Journal, Figaro, Effort, Le Temps, L'action Française, Havas* ajansı ve *Temps*. Elçilik raporlarından gelen ve Fransızca tercümesi gönderilen gazeteler ise şunlardır: İngiltere basınından *Times* ve *Sunday Times* gazeteleri; İsviçre basınından *Journal de Genève* ve *La Suisse* gazeteleri; İtalya basınından *Tribüne, Giornale d'Italia, Levore Fasiste, Relazioni Internazionale* gazeteleri; İspanya basınından *Arriba, Ya, ABC* gazeteleri; Danimarka basınından *Nationaltidende, Foedrelandet, Social Demokraten, Politiken* gazeteleri; Arnavutluk basınından *Tomori* gazetesi; Macaristan basınından *Pesti Hirlap, Népszava, Pester Lloyd, Pesti Ujság, Píggletlenség, Reggeli Magyarország, Magyarság, Magyar Nemzet* gazeteleri; Irak basınından *Irak el Zeman, Savtu üç Şaab* gazeteleri; Mısır basınından *La Reforme, Le Journal d'Alexandrie* gazeteleridir. Ayrıca bu raporlardan hareketle genel kanı olarak İsveç, Romanya, Arjantin ve Japonya basınına da yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan karşılaştırmalı yöntem, basına dayalı birçok benzer konu için uygun bir yöntemdir. Araştırma, İngilizce ve Fransızca konuşulmayan devletlerden gelen raporların Fransızca tercümeleriyle sınırlansa da bu istihbarat raporları oldukça ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Bununla birlikte dönemin uluslararası dilinin Fransızca olması, bu tür araştırmaları kolaylaştırmıştır. Çünkü hem Gallica kütüphanesindeki Fransız gazetelerine erişim hem de elçiliklerin ülkelerden bağımsız olarak basın haberlerini Fransızcaya çevirip göndermesi örnek sayısını önemli ölçüde artırmaktadır. Bu sebeple çalışmayı önemli kılan şey, 1941 anlaşmasının oldukça geniş bir örneklem üzerinden analiz edilmiş olmasıdır.

1. 1941 Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması

1939 yılında Polonya'nın işgaliyle başlayan İkinci Dünya Savaşı'nda Alman orduları kısa sürede Avrupa'nın büyük bir bölümünü işgal etti. 1941 Nisan'ında Yugoslavya ve Yunanistan işgal edilirken, Suriye'de Müttefik-Mihver çatışmaları ve Irak'ta da Alman yanlısı bir darbe yaşandı. Almanya, Irak'taki olaylara kayıtsız kalamazdı. Bu sebeple Irak'a yapılacak olan Müttefik harekâtından hemen önce Irak'a silah sevkiyatı yapması gerekiyordu. Ancak Irak olaylarının yaşandığı bu dönemde, Mihver ülkelerinin toprakları sevkiyat için problem teşkil ediyordu. Çünkü Mihver devletlerinin Irak ile sınır bağlantısı yoktu. Bu sebeple Almanya'nın Irak'a silah sevkiyatı için üç seçenek ortaya çıkmıştı: Havadan yapılacak sevkiyat; denizden Japon gemileriyle yapılacak sevkiyat; SSCB ve Türkiye gibi başka bir devlet sınırları üzerinden karadan yapılacak sevkiyat. Hava sevkiyatının kısıtlılığı, deniz sevkiyatının da uzun sürmesi sebebiyle ilk iki seçenek elenmiş, kara sevkiyatı için de Türk toprakları uygun görülmüştür (Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 502-503, s. 787-788; Geçer, 2020, s. 484-485). Ancak Türkiye'nin, Birleşik Krallık ve Fransa ile yaptığı ittifak anlaşmasının üzerinden iki yıl geçmemişti. Türk-Müttefik bağı, Almanya için önemli bir sorundu. Buna rağmen Türk-Alman müzakereleri başlamıştı. Almanya adına müzakereleri yürüten Papen, Almanya'nın burada herhangi bir toprak talebinin olmadığını ve burada bir İngiliz cephesinin açılmasının hem Türkiye'nin hem de Almanya'nın çıkarlarına ters olacağını ifade etmişti (Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 514, s. 814). Ardından İnönü, Türkiye'nin Müttefiklerle olan ilişkilerine zarar vermeyecek bir saldırmazlık anlaşması teklif etmişti (Geçer, 2020, s. 485). Almanya bunu önemli bir adım olarak görmüştü. Bu sebeple yapılması amaçlanan saldırmazlık anlaşmasına sevkiyat maddesini gizli madde olarak eklemeyi düşünüyordu. Almanya, müzakerelerde Türkiye'nin Birleşik Krallık ve Fransa ile olan anlaşma yükümlülüklerine dair endişelerine karşılık Fransa'nın yenilmesi sebebiyle üçlü paktın bir önemini kalmadığını vurgulamıştı (Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 529, s. 837). Sevkiyatı engellemek adına müzakere sürecine Birleşik Krallık da müdahale etmiş, Türkiye'ye 1939 anlaşmasını hatırlatmıştır (Geçer, 2020, s. 486). Müzakerelerde Türkiye saldırmazlık anlaşmasını, Almanya da sevkiyatı ön plana çıkarmıştı. 23 Mayıs 1941'de müzakereler, biri açık üç gizli protokole evrilmiş ve Irak'a silah sevkiyatı, gizli protokolde

kalmıştı. Ancak Türkiye, Birleşik Krallık ile de irtibat halindeydi. Bir gün sonra Birleşik Krallık müzakerelerin bu evresine karşı çıkmıştı (Geçer, 2020, s. 486). Türkiye, müzakerelere devam etti ve oluşan yeni taslakta saldırmazlık antlaşması yine ön planda idi. Gizli protokolde Papen, Edirne sınırında ve Ege adalarında Türkiye lehine bazı değişikliklerin dikkate alınacağını belirtmişti. Buna karşılık da Türk Dışişleri Bakanı, Almanya'nın sevkiyatının sadece Irak'la sınırlı kalmayacağını, İran ve Afganistan'a da sevkiyat yapabileceğini söylemişti (Geçer 2020, s. 486). Ancak Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop, Türkiye lehine toprak düzenlemelerinin sevkiyatın onayı sonrasında olabileceğini Papen'e bildirmişti (Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 565, s. 910-912). Bu süreçte Birleşik Krallık, Türk-Alman temaslarının "makul ve meşru" olduğunu Türkiye'ye bildirirse de alınacak kararların kendilerine karşı hükümler taşıyabileceğinden endişe duyuyordu (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, s. 118). Müzakere süreci bu tartışmalarla uzarken Birleşik Krallık, Irak'ta kontrolü yeniden sağladı (Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 568, s. 917; Tuncer, 2012, s. 96). Bundan sonra Irak'a yapılacak sevkiyatın önemi kalmadığından müzakereler dostluk ve saldırmazlık paktına dönüştü. Görüşmeler, tarafların 18 Haziran 1941'de bir antlaşmaya varmasıyla sonuçlandı. Türkiye'yi temsilen İzmir temsilcisi ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Almanya'yı temsilen Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'nı imzaladılar (Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [DBTDA] 32048-126113-5, 1941-06-18; DBTDA 32048-126112-1, 1941-06-18; DBTDA 32100-126852-29, 1941-06-18). Bu antlaşmaya göre (Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 648, s. 1051);

"Madde 1: Alman İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılıklı olarak toprak bütünlüğüne ve dokunulmazlığına saygı göstermeyi ve anlaşmayı imza eden tarafa doğrudan veya dolaylı olarak hiçbir türde aleyhte hareket etmemeyi taahhüt ederler.

2: Alman İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti, ortak çıkarlarını etkileyen tüm konularda dostça bir ruhla birbirleriyle istişare etmeyi taahhüt ederler.

Madde 3: Bu Antlaşma imzalandığı gün yürürlüğe girecek ve o tarihten itibaren 10 yıllık bir süre boyunca yürürlükte kalacaktır. Anlaşmayı imza eden taraflar, uygun zamanda Antlaşmanın uzatılması hakkında birbirleriyle istişare edeceklerdir.

Anlaşma onaylanacak ve onay belgeleri mümkün olan en kısa sürede Berlin'de teati edilecektir.

Almanca ve Türkçe dillerinde ikişer nüsha olarak düzenlenmiştir, her iki metin de eşit derecede geçerlidir.

Ankara, 18 Haziran 1941.

Papen-Saraçoğlu"

Almanya'nın bu anlaşmadan kazanacağı fayda, potansiyel bir Müttefik ülkesi olan Türkiye'yi, tarafsızlığa sevk ederek Sovyetler Birliği'ne yapılacak taarruz öncesi güney kanadını korumaya almak olmuştur. Birleşik Krallık'ın bu anlaşmadan kazandığı fayda ise, anlaşma sürecinin uzamasının sonucunda Irak'taki kontrolün yeniden temin edilmesine ek olarak Alman ordularını Orta Doğu'dan uzak tutmak olmuştur.

2. Türk-Alman Anlaşmasının Türk Dışişlerine Yansıyan Diplomatik Yankıları

18 Haziran 1941'de imzalanan Türk-Alman saldırmazlık anlaşmasının, Dünya'nın birçok ülkesinde diplomatik karşılıkları olmuştur. Doğal olarak Mihver devletleri ve ona yakın politika izleyen devletler tebrik mesajı iletmiştir. Müttefikler ve daha sonra Mihver devletleri ile savaşacak olanlarda ise durum daha karmaşık bir halde idi.

Anlaşmadan önce Birleşik Krallık, Türkiye ile sıkı bir temas halinde idi ve Türkiye, anlaşma ile ilgili detayları Birleşik Krallık ile paylaşıyordu. Ancak yine de İngiltere’de bir şüphe hâkimdi. İmza günü, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlık yetkilisi, Londra Büyükelçisi Tefvik Rüştü Aras’a, bu anlaşmanın Türk-İngiliz ilişkilerini etkileyip etkilemeyeceğini, anlaşmanın on gün geciktirilmesini, imza durumunda ise Türk-İngiliz anlaşmasının geçerliliğini açıkça beyan etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Büyükelçi, geciktirmenin doğuracağı kötü sonuçları ifade etmiş ve Türkiye’nin Müttefiklere karşı iyi niyetli politika benimsediğinin altını çizmişti (DBTDA, 32048-126113-61, 1941-06-18). Nitekim Türk Dışişleri Bakanlığı, bilumum elçiliklere gönderdiği tamimde de bu anlaşmaya rağmen Birleşik Krallık ile müttefikliğin ilişkilerin devam ettiğini ve bunun aleyhinde bir harekâta girişilmeyeceğini vurgulamıştır (DBTDA, 32048-126113-18, 1941-06-18). Birleşik Krallık’ın aksine anlaşmaya ABD’den tepkiler gelmişti. Washington büyükelçisi Ertegün, Amerikalıların, saldırmazlık paktlarının mevcut dünya düzeninde çok da önemli olmadığını altını çizerek bu anlaşmadaki memnuniyetsizliğini ifade ettiklerini belirtmişti (DBTDA, 32048-126113-79, 1941-06-20). İmzanın hemen ardından ABD Ankara büyükelçisi John Van Antwerp MacMurray, İngiliz büyükelçisinin kendisine, Türkiye’yi anlaşmadan vazgeçirmeye çalışmak yerine Türk-İngiliz ittifakının zayıflamadığını kamuoyuna duyurmanın daha doğru olacağını tavsiye etmişti (Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers [FRUS], 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 934). Daha sonra ABD Ankara büyükelçisi John Van Antwerp MacMurray, anlaşma maddelerini ve sonrasında yapılan açıklamaları yazarak üslerini bilgilendirmişti (FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 937). MacMurray, Türk politikasının daha az kararlı bir ruh haline evrildiğini ve Türklerin, Müttefik kamuoyunda mevcut anlaşmadaki hamlesinin basit bir açıklamayla ortadan kaldıramayacağını ifade etmişti (FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 938). Ancak büyükelçinin bu konudaki yanılgıları, savaşın ilerleyen safhalarında anlaşılacaktır. MacMurray, İngilizlerin ılımlı yaklaşımının aksine bu anlaşma ile Türkiye’nin Müttefik davasına psikolojik açıdan zarar verdiğini ve Müttefik dayanışmasını bozduğunu düşünmektedir (FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 942). ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Welles, anlaşma imzasından bir gün sonra Türkiye ile ilişkilerin gözden geçirilmesini, ödünç verme ve kiralama mevzuatının yeniden ele alınmasını söylemişti (FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 939). Görüldüğü üzere anlaşmaya en sert tepki, ABD’den gelmişti. Hatta ABD Türk büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün, Dışişleri bakan yardımcısı Welles’e durumu izah etmesine ve İngiliz ittifakının sağlamlığından bahsetmesine rağmen Welles’in kanaati şöyle idi (FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 941):

“Bu noktada Büyükelçi kendisine talimat verilen gözlemleri tamamlamıştı ve görünüşe göre benden cevaben bazı gözlemler yapmamı bekliyordu. Kendimi, Türkiye Hükümeti’nin Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti’ne bu açıklamaları yapma nezaketini takdir ettiğimi söylemekle sınırladım. Ayrıca, Türk Büyükelçisi’nin, son iki yıldaki tekrarlanan kötü şöhretli olaylar göz önüne alındığında, Amerikan kamuoyunun Türkiye’nin Almanya ile bir “saldırmazlık paktı” yapmayı neden arzu edildiğini bulduğunu anlamakta zorluk çekeceğini öğrenmesinin elbette sürpriz olmayacağını söyledim. Büyükelçi sözlü bir cevap vermedi, sadece aşırı derecede üzgün göründü ve başını salladı.”

Bununla birlikte Türkiye’nin Roma Büyükelçisi’nin İtalya’daki Amerikan sefiri ile görüşmesinde anlaşmanın farklı bir noktası konuşulmuştu. Amerikan sefiri, Mısır cephesini öne sürerek Alman ordularının Türk topraklarından geçemediği için anlaşma hakkında olumlu sözler söylemişti (DBTDA, 32048-126113-76, 1941-06-22). Ona göre bu anlaşma, Birleşik Krallık’ın üç önemli kapısını Almanlara tamamen kapatmıştı. Bunlardan birincisi Süveyş cephesi, ikincisi Irak petroleri, üçüncüsü de İran üzerinden Hindistan toprakları idi. Bununla birlikte Türkiye Bükreş Büyükelçisi’nin aktardığına göre Romanya’daki İngiliz diplomatlar, doğu kapılarının Almanlara kapatılması sebebiyle anlaşmayı yararlı

bulduğunu ifade etmişlerdi (DBTDA, 32048-126113-93, 1941-06-21). Tahran'daki İngiliz sefiri de, anlaşmayı olumsuz bulmadığını Tahran büyükelçisine bildirmişti (DBTDA, 32048-126113-108, 1941-06-23).

Sovyetler Birliği ise büyük Mihver taarruzundan dört gün önce imzalanan bu anlaşmaya temkinli yaklaşmıştı. Çünkü Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Mihver grubuna katılmasından çekiniyordu. Anlaşmadan hemen sonra Sovyet Dışişleri Komiseri Molotov, Moskova Büyükelçisi Haydar Aktay'a Türk-Sovyet ilişkileri arasında bir değişiklik olup olmadığını sormuştu. Büyükelçinin bu görüşmedeki kanaati, bu anlaşmanın Sovyetlerce nahoş karşılandığıydı. Bununla birlikte Sovyetler olası bir Alman-Sovyet savaşında Türkiye'nin tam tarafsızlığı istiyordu (DBTDA, 32048-126113-83, 1941-06-19). Anlaşmadan yaklaşık yirmi gün sonra Litvinov'un Barbarossa Harekâtı'nın ilk günlerindeki korkunç Sovyet zayıflarının etkisiyle söylenmiş demeci kayda değerdir. Litvinov, Almanya ile dostluk anlaşması imzalayarak kendi tabiriyle, "sefil ve yarım bağımsızlıklarını", tarafsızlıkla kurtarırım düşüncesine sahip bir iki küçük devletin sonunun yıkım olacağını ifade etmişti (DBTDA, 35231-138611-89, 1941-07-10).

Mihver devletlerine bakıldığında Almanya Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede'yi anlaşmadan dolayı tebrik etmişti (DBTDA, 32048-126113-47, 1941-06-19). Bununla birlikte İtalya (DBTDA, 32048-126113-76, 1941-06-22), Romanya (DBTDA, 32048-126113-93, 1941-06-21) ve Macaristan (DBTDA, 32048-126113-96, 1941-06-19) da anlaşmayı olumlu karşılamıştı. Bulgaristan bu anlaşmanın barışçıl yönüne odaklanarak ve Birleşik Krallık'ın doğudaki hezimetlerinden ve Almanya'nın zaferlerinden bahsederek her iki ülkenin savaş sonuna kadar barış içinde kalmasını iyi niyet ve temennilerle ifade etmişti (DBTDA, 32048-126113-95, 1941-06-20). Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi, Afganistan'daki Mihver ve Fransız sefirleri ile konuşma fırsatı bulunduğu; Alman sefir anlaşmanın akılcı olduğunu, İtalyan sefir bunun daha çok Rusların aleyhine olduğunu, Fransız sefir ise Almanların özellikle Suriye ve Irak'a geçiş konusundaki taleplerinin artacağını belirtmişti (DBTDA, 8225-53747-30, 1941-06-22). Londra'daki Japon ataşemiliteri ise bu anlaşmayı Türkiye'ye potansiyel bir saldırı hazırlığı olarak yorumlamıştı (DBTDA, 32048-126113-62, 1941-06-21).

İşgal altındaki devletlerde hem ilgili devletin yetkilileri hem de orada bulunan farklı ülke sefirleri ile olan görüşmelerden farklı kanaatler çıkmıştı. Türkiye Paris Büyükelçisi Behiç Erkin'e göre Fransa'daki genel kanaat, anlaşmanın İngilizlere karşı büyük bir darbe olduğu yönündeydi. Yine büyükelçinin farklı görüşmelerden edindiği kanaate göre bu anlaşmadan Almanlarla işbirliği yapanların memnun olduğunu, İngiliz yanlılarının hoşlanmadığını, Amerikan sefaretinin ise hiç memnun olmadığını, Sovyet sefaretinin de endişeli olmakla birlikte sessiz kaldığını bildirmişti (DBTDA, 32048-126113-71, 1941-06-20). Danimarka Dışişleri Bakanı bu anlaşmanın askeri hususlara da yansiyebileceğini söyleyerek Kopenhag elçisini sadece tebrik etmişti (DBTDA, 32048-126113-115, 1941-06-23).

Tarafsız devletlere gelindiğinde, Türk-Alman saldırmazlık anlaşması İran'ın da oldukça ilgisini çekmişti. Tahran Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta, ilk olarak anlaşma detayları sorulmuştu (DBTDA, 32048-126113-107, 1941-06-19). Daha sonra İran Dışişleri Muavini, Almanya'nın uzattığı dostluk elinin geri çevrilmemesini takdirle karşıladığını, hem Almanya ile anlaşma imzalayıp hem de Birleşik Krallık ile ilişkilerini devam ettirmesi açısından Türk politikasını hayranlıkla izlediğini ifade etmişti. Diğer taraftan da savaşın İran'dan uzaklaştığı inancı doğmuş ve genel olarak anlaşma iyi karşılanmıştı (DBTDA, 32048-126113-118, 1941-06-21).

O tarihlerde Sovyetler Birliği ile ilişkileri kötü olan tarafsız devletlerin başında İsveç, Finlandiya ve İspanya geliyordu. İsveç ve Finlandiya, anlaşmanın Sovyetler Birliği ile ilgili kısmını sezebilmişti. Stokholm Elçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta İsveç Dışişleri Bakanı anlaşmanın İsveç'te çok iyi karşılandığını bildirmişti. Büyükelçi ayrıca Finlandiya müsteşarı ile de karşılaşmış, anlaşmanın Finlandiya'da da olumlu etki yarattığı haberini almıştı. Büyükelçinin kanaatine göre Dışişleri Bakanı'nın bu şekilde davranmasının sadece ihtiyatla veya ülkesinin durumu ile ilgili olmadığını,

bakanın bu anlaşma karşısında memnuniyetini gizlemediğini aktarmıştı (DBTDA, 32048-126113-116, 1941-06-20). Türk-Alman saldırmazlık anlaşması İspanya’da da memnuniyetle karşılanmış ve ardından tebrik mesajları gelmişti (DBTDA, 7826-47558-2, 1941-06-19; DBTDA, 7826-47558-1, 1941-06-30). Bu süreçte Paris Büyükelçisi Behiç Erkin İspanya sefiri ile görüşmüştü. Büyükelçinin kanaatine göre sefir, bu anlaşmadan Türkiye’nin Birleşik Krallık’tan uzaklaştığı sonucunu çıkarmıştı. Ayrıca sefir, bu anlaşma ile Türkiye’nin basın ve radyo kontrolünü Almanya’ya devrettiğini de ifade etmiş, büyükelçi bunu yalanlamıştı (DBTDA, 32048-126113-71, 1941-06-20). Anlaşma, İsviçre’de de yankı bulmuştu. Bern büyükelçisi Vasfi Menteş Marcel Pilet Golaz ile görüşmüş, bu görüşmede Golaz müzakerelerin iyi idare edildiğini ifade etmişti (DBTDA, 32048-126113-119, 1941-06-20). Aynı zamanda buradaki Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Mısır sefirleriyle görüşen Bern Büyükelçisi, anlaşmanın genel olarak iyi karşılandığını bildirmiştir. Yunan sefiri bu anlaşmanın Birleşik Krallık için olumsuz olmadığını ancak Alman siyasi ve iktisadi nüfuzunun Türkiye’de artacağını ifade etmiştir (DBTDA, 32048-126113-114, 1941-06-23). Anlaşma Çin’de (DBTDA, 32048-126113-91, 1941-06-21), Mısır’da (DBTDA, 32048-126113-123, 1941-06-21) ve Suudi Arabistan’da (DBTDA, 32048-126113-121, 1941-06-21) da olumlu karşılanmış ve tebrik mesajları gelmişti. Afganistan’da ise Afgan Hariciye veziri önce memnuniyetini ifade etmiş, sonra ise durumun daha çok Birleşik Krallık’a yaradığını eklemiştir (DBTDA, 8225-53747-30, 1941-06-22).

3. Türk-Alman Anlaşmasının Dış Basında Yankıları

Türk-Alman saldırmazlık anlaşmasının 18 Haziran 1941 imzalanmasıyla birlikte bu olay tüm Dünya basınında yankı bulmuştu. Gazetelerin, mevcut siyasi konumuna paralel yorumları olduğu gibi bazen anlaşmanın iç yüzüne dair analizleri de görülmüştür. Bazı gazeteler ise sadece anlaşma metnini vermekle yetinmiştir.

Bilindiği üzere Fransız basını, Almanya’nın Fransa’yı işgali ile birlikte ikiye bölünmüştür. Bir kısmı işbirlikçi Vichy hükümetine bağlı Alman propagandasının yapıldığı bir yayınken diğeri ise Özgür Fransa basını idi. Türk-Alman anlaşma haberi, genel dünya kamuoyunda bir Alman zaferi olarak nitelendirildiğinden, Vichy yanlısı basında daha çok yer bulmuştu. Dolayısıyla aşağıda incelenen Fransız basınının çoğunlukla Vichy yanlısı bir yayın organı olduğu unutulmamalıdır.

Fransız gazetelerine bakacak olursak ilk olarak anlaşmadan bir gün sonra Le Petit Parisien’in anlaşma maddelerini yorumsuz baş sayfaya sıraladığını görmekteyiz (*Le Petit Parisien*, année 66, No 23466, 19 Juin 1941, “Le Reich et La Turquie Ont Conclu un Pacte D’amitie”, s. 1). Bir sonraki sayısında ise gazete, bu anlaşmayı Türkiye’nin yeni Avrupa ile dayanışması olarak nitelendirmişti (*Le Petit Parisien*, année 66, No 23467, 20 Juin 1941, “La Turquie Se Déclare Solidaire de L’Europe Nouvelle”, s. 1). Ayrıca gazete üçüncü sayfasında Papen’in nutkuna da yer vermişti (*Le Petit Parisien*, année 66, No 23467, 20 Juin 1941, “L’indépendance de la Turquie sera sauvegardée”, s. 3). Son olarak *Le Petit Parisien* 25 Haziran 1941 tarihli sayısında, anlaşma ile boğazların müttefiklere kapatıldığı vurgusunu yapmıştı (*Le Petit Parisien*, année 66, No 23472, 25 Juin 1941, “Les Detroits Sont Fermes A La Flotte Britannique”, s. 3).

Anlaşmadan bir gün sonraki baskıda, *Le Réveil du Nord* gazetesi anlaşmayı “germano-turc” yerine “germano=turc” başlığıyla vermiş, anlaşmanın Türkiye’yi kendi vasali haline getirmeye çalışan İngilizlere karşı bir zafer olduğunu açıkça yazmıştır (*Le Réveil du Nord*, 19 Juin 1941, “Un pacte d’amitié germano=turc a été signé mercredi à Ankara”, s. 1). Ayrıca görüldüğü üzere Türkiye’nin bu anlaşma ile artık bir Mihver ülkesi olduğu propagandasını da yapmıştı. 20 Haziran 1941’de *Le Réveil du Nord* gazetesi yine anlaşmayı Türk-İngiliz Paktının değer kaybettiğini yazarak yorumlamıştı (*Le Réveil du Nord*, 20 Juin 1941, “La Grande-Bretagne”, s. 1). Alman-Sovyet savaşı başladıktan birkaç gün sonra ise aynı gazete anlaşmayı güzel bir barış eseri olarak niteleyip anlaşmanın TBMM tarafından da

onaylandığını yazmıştı (*Le Réveil du Nord*, 27 Juin 1941, “Une Belle Œuvre De Paix Le Pacte D’amitié Germano-Turc”, s. 1).

Le Matin gazetesi 19 Haziran 1941’de, anlaşmayı ilk sayfada, büyük harflerle ama kısa bir haber şeklinde vermişti (*Le Matin*, année 58, no 20893, 19 Juin 1941, “Un Pacte D’amitié Lie La Turquie et Le Reich”, s. 1). Bir gün sonra ise aynı gazete, bu anlaşma ile İngilizlerin askeri yenilgilerine ek olarak diplomatik sahada da yenilgilerine devam ettiği yorumunu yapmıştı (*Le Matin*, année 58, no 20894, 20 Juin 1941 “Trois Échecs Anglais: Syrie Sollum Ankara”, s. 1). *Paris Soir* gazetesi de İngiliz yenilgisinin altını çizmişti (*Paris Soir*, année 2, no 354, 20 Juin 1941, “Échecs a Ankara Échecs a Sollum Échecs en Syrie”, s. 1).

La Dépêche d'Indochine gazetesi 19 Haziran’da sadece anlaşma maddelerini vermiş (*La Dépêche d'Indochine*, année 14, no 3861, 19 Juin 1941, “Informations Mondiales”, s.6), sonraki sayısında ise bu anlaşmanın Türk-İngiliz paktını geçersiz kıldığını vurgulamıştır. Ancak aynı sayfada bu anlaşmanın İngiliz-Türk ittifakını tamamen bozmadığını da eklemiştir (*La Dépêche d'Indochine*, année 14, no 3862, 20 Juin 1941, “Informations Mondiales”, s.6).

Le Patriote des Pyrénées gazetesi 20 ve 21 Haziran 1941 tarihli sayılarında sadece anlaşma haberini vermiştir (*Le Patriote des Pyrénées*, année 46, 20 Juin 1941, “Un pacte d’amitié et de non-agresion”, s. 1; *Le Patriote des Pyrénées*, année 46, 21 Juin 1941, “Le traité germano-turc”, s. 1). Ancak 21 Haziran 1941 tarihli sayısının üçüncü sayfasında anlaşmanın Mihver tarafından faydaları sıralanmıştı. Gazeteye göre bunlar; Türk-İngiliz bağlantısının ortadan kalkması, Süveyş ve Kızıldeniz’e yakınlaşma, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’in önemli üslerinde Alman kontrolü için önemli bir adım idi (*Le Patriote des Pyrénées*, année 46, 21 Juin 1941, “Le traité germano-turc”, s. 3).

La Volonté Indochinoise gazetesi ise 20 Haziran 1941 baskısında Türkiye’nin tarafsızlığı vurgusuyla birlikte İngilizlerin de Orta Doğu’dan silindiğini belirtmiştir (*La Volonté indochinoise*, année 16, no 4656, 20 Juin 1941, “Revirement de la politique turque”, s. 1).

20 Haziran 1941’de hem *Le Midi Socialiste* gazetesi (*Le Midi Socialiste*, année 33, No 14423, 20 Juin 1941, “Traité d’amitié Germano-Turc”, s. 1), hem *Le Journal* gazetesi (*Le Journal*, no 17773, 20 Juin 1941, “La Traité d’amitié germano-turc”, s. 1) hem de *L'Ouest-Éclair* gazetesi (*L'Ouest-Éclair*, année 42, no 16266, 20 Juin 1941, “Le pacte d’amitié germano-turc met lin à toute equivoque sur les relations des deux pays”, s. 1) anlaşma maddeleriyle birlikte karşılıklı demeçleri de haber olarak vermişti. Aynı gün ilk sayfasında sadece anlaşma haberini veren *Le Petit Journal* ise üçüncü sayfada iki ülke ilişkilerinin tarihsel kökenlerine değinerek anlaşmanın güncel yankısını değerlendirmişti (*Le Petit Journal*, année 78, no 28618, 20 Juin 1941, “Après la signature”, s. 1). *L’Action Française* gazetesi de sadece anlaşma maddelerini veren gazeteler arasında idi (*L’Action Française*, année 34, no 143, 20 Juin 1941, “Un pacte d’amitié est signé entre l’Allemagne-et la Turquie”, s. 2). Aynı günde çıkan *Le Radical de Marseille* gazetesi (*Le Radical de Marseille*, année 73, no 29846, 20 Juin 1941, “le pacte germano-turc”, s. 1) ve *L’Œuvre* gazetesi (*L’Œuvre*, No 9363, 20 Juin 1941, “Journées noires pour l’Angleterre”, s. 1), anlaşmanın Alman zaferi olduğunu ve bu anlaşmanın Birleşik Krallık için büyük bir yenilgi olduğunu ifade etmişlerdi.

21 Haziran 1941 tarihinde *Le Journal Du Midi* gazetesi anlaşma haberini verdikten sonra coğrafi konumuna değinerek Türkiye’nin artık Avrupa’daki yeni düzeni kabul ettiğini yazmıştı. Ayrıca iki ülkenin basınına da değinerek bu süreçle birlikte gazete ve radyo haberlerinin de dostluk çerçevesinde aktarılacağını ifade etmiştir (*Le Journal Du Midi*, année 70, 21 Juin 1941, “Un traité d’amitié est signé entre l’Allemagne et la Turquie” s. 1). Aynı gün *Le Morvan Républicain* gazetesi, bu anlaşmayı İngilizlere karşı büyük bir Alman zaferi olarak nitelendirmiş, Alman nüfuzunun Türkiye’ye ulaştığını belirtmişti (*Le Morvan Républicain*, “Un accord est signé entre l’Allemagne et la Turquie”, année 44, No 24, 21 Juin

1941, s. 1). Sadece anlaşma haberini, maddelerini veya TBMM tarafından onayını kısa bir biçimde veren gazeteler arasında şunlar vardır: *La Tribune du Libournais* gazetesi (*La Tribune du Libournais*, année 15, No 788, 21 Juin 1941, “D’une Semaine à l’autre”, s. 1; *La Tribune du Libournais*, année 15, No 789, 28 Juin 1941, “D’une Semaine à l’autre”, s. 1), *Les Nouvelles de Versailles* gazetesi (*Les Nouvelles de Versailles*, année 19, No 970, 24 Juin 1941, “Echos Et Nouvelles”, s. 2) ve *Le Démocrate de Vernon* gazetesi (*Le Démocrate de Vernon*, année 11, No 557, 27 Juin 1941, “La Guerre celle semaine”, s. 1). Son olarak *France (liberté, égalité, fraternité)* gazetesi, Mihver yanlısı yorumlara karşın Türk basınındaki yazılardan hareket ederek Türk-İngiliz dostluğunun devam ettiğini vurgulamıştı (*France : liberté, égalité, fraternité*, année 2, No 351, 11 Octobre 1941, “La Turquie reste aux côtés de la Grande-Bretagne”, s. 3).

Fransız basını, Türkiye’nin Fransa Büyükelçiliği’nin de dikkatini çekmiş, bu hususta Ankara’ya birçok istihbarat raporu gönderilmişti. Büyükelçi Behiç Erkin’den gelen 20 Haziran 1941 tarihli telgrafta, Fransız basınının genel olarak bu anlaşmayı Alman zaferi olarak gördüğü belirtilmişti. Kamuoyunun Türk politikasını realist olarak değerlendirdiği ifade edilmişti. Büyükelçi ayrıca, *Des Debats* gazetesinin bu anlaşmayı Türkiye’nin Birleşik Krallık’tan yüz çevirdiği şeklinde yorumladığını, *La Montagne* gazetesinin anlaşmanın iktisadi, propaganda ve matbuat hususlarında iki ülke ilişkilerinin itilafı olarak değerlendirdiğini, *Petit Journal* gazetesinin ise Türkiye’nin Mihver ülkelerinin yanında konumlandığını ve bu anlaşmanın Türk-Bulgar anlaşmasının doğal sonucu olduğunu belirtmişti (DBTDA, 32048-126113-69, 1941-06-20; DBTDA, 32048-126112-19, 1941-06-20).

Büyükelçinin 21 Haziran 1941 tarihli telgrafına göre şu bilgiler görülmüştür: Fransız basınından *Figaro* gazetesi, bu anlaşmayı Alman zaferi olarak yorumlamıştır. Almanların Türk topraklarından geçiş durumunun olmadığından Türkiye’nin de iyi bir politika izlediğini ifade etmiştir. *Debats* da aynı şeyleri yazmış ve Türkiye’nin Birleşik Krallık yanında savaşa girmeyeceğini kabul ettiğini eklemiştir. *Effort*, *Le Temps* ve *L’action Française* ise bu anlaşmanın İngilizlere darbe olduğunu ifade etmişti (DBTDA, 32048-126113-70; 1941-06-21).

Paris büyükelçisi Behiç Erkin, Alman-Rus harbinin başlamasıyla anlaşma yorumlarının azaldığını ifade etmişti. Yine de bazı yorumları bildirmişti. Büyükelçinin Haziran sonunda yazdığı raporlara göre, Havas ajansına ve *Temps* gazetesine göre Türkiye Mihver bloğuna yönelmişti (DBTDA, 31560-124815-83, 1941-06-24. DBTDA, 32048-126113-68, 1941-06-25; DBTDA, 38357-152583-12, 1941-06-26). Temmuz raporunda ise bu anlaşma sonucu Türk-İngiliz ittifakının ikinci planda kaldığını ve Türkiye’nin Müttefik yanlısı savaş dışılığından tarafsızlığa geçtiğini ifade etmiştir (DBTDA, 32048-126113-64, 1941-07-07).

İngiliz basını ise Birleşik Krallık politikalarıyla uyumlu haberler yayınlamıştı. 19 Haziran 1941 tarihli *Times* gazetesi, anlaşma haberini verdikten sonra anlaşmanın Londra’da hoş karşılanmadığını, buna rağmen Türkiye’nin baskı altında kaldığını ve Türk-İngiliz dostluğundan şüphe duyulmadığını vurgulayarak belirtmişti (*Times*, No 48956, 19 June 1941, “Turkish Treaty With Berlin”, s. 4). Aynı gazetenin 20 Haziran 1941 tarihli sayısında anlaşmanın Alman basınındaki, “anlaşmanın Alman zaferine ilişkin” yankılarını yorumsuz bir şekilde ele almıştı (*Times*, No 48957, 20 June 1941, “Germany on the New Pact”, s. 3). Aynı gazete 26 Haziran 1941 tarihli sayısında ise Şükrü Saraçoğlu’nun anlaşma hakkındaki demeçlerine yer vermişti. Saraçoğlu’nun Alman anlaşması hakkında konuşmasında yer alan Türk-İngiliz dostluğu ifadeleri de gazetede yer almıştı (*Times*, No 48962, 26 June 1941, “Turco-German Pact Approved”, s. 3). Basın haberleri İngiltere Büyükelçiliği’ni de meşgul etmişti. Londra büyükelçisine göre, İngiliz basını ve radyosunda anlaşmanın Rusya yönü ele alınmış, Almanya’nın Türkiye’den taleplerinin hız kazanacağı ifade edilmiş ve bunun yanında genel bir dille anlaşmanın dostane bir şekilde yorumlandığı bilgisi görülmüştü (DBTDA, 32048-126113-62, 1941-06-21; DBTDA, 32048-126112-18, 1941-06-21). 22 Haziran 1941 tarihli *Sunday Times*’ta, anlaşmanın Rusya’ya saldırı öncesi sağ kanadı koruma amaçlı tipik bir Nazi taktiği olduğunu belirterek, bunun Türk-Sovyet ilişkileri açısından değil

Birleşik Krallık'ın Sovyetlere yapacağı yardımı kesme amacı taşıdığını vurgulamıştı. Gazete, bunun en büyük sorumlusunun hatalı Sovyet politikaları olduğunu belirtmişti. Türkiye'nin anlaşmayı imzalamasında hem Polonya hem de Yugoslavya travmasının etkin olduğu yazılmış ve buna Birleşik Krallık'ın askeri başarısızlıklarını da ekleyerek Türkiye'nin kendince haklı bir konumda olduğunu ifade etmişti (DBTDA, 32048-126112-27, 1941-06-22; DBTDA, 32048-126112-26, 1941-06-22; DBTDA, 31963-130404-10, 1941-06-28).

İsveç basını, bu süreçte Stockholm elçiliği tarafından takip edilmiş ve gazetelerin Fransızca çevirileri Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmişti. Bakanlığa gönderilen raporlarda bazı İsveç gazeteleri, anlaşmayı Türkiye siyasetinin değiştiği vurgusuyla yorumlamıştı (DBTDA, 32048-126113-120, 1941-06-20). Farklı yorumlamalarda bulunan gazeteler de görülmüş, anlaşmayı Alman-Sovyet çatışması bağlamında okuyarak bunun hem Türk hem de Alman zaferi olduğu raporda belirtilmişti (DBTDA, 32048-126112-23, 1941-06-20).

Türk-Alman saldırmazlık anlaşması, İsviçre basınında da yankı bulmuştu. Bern Büyükelçisi Vasfi Menteş'in raporlarından hareketle İsviçre basını, Balkanlar ve adalardaki durumu göz önünde tutarak anlaşmanın barışçıl yönüne vurgu yapmış ve Türk politikasını anlayışla karşılamıştı (DBTDA, 32048-126112-22, 1941-06-20). 21 Haziran 1941 tarihli raporda ise *Journal de Genève* gazetesinin haberine yer verilmişti. Buna göre Türkiye'nin durumunu irdeledikten sonra Yugoslavya'nın yaşadığı akıbetten de bahsederek anlaşmanın iki taraf için de bir zafer olduğu belirtilmişti. Türkiye'nin hem İngiltere ile olan ittifakından vazgeçmediğini hem de Alman ordularını Anadolu üzerinden geçirmedeğini ifade etmiştir. Diğer taraftan da Almanya'nın, Birleşik Krallık'ın müttefiki Türkiye ile saldırmazlık paktı imzalamıştı (DBTDA, 32048-126112-29, 1941-06-21). *La Suisse* gazetesi, beklenenden farklı olarak, bu anlaşma ile Almanya'yı Orta Doğu kapılarına sokabilecek olan Türkiye yollarının Almanya'ya tamamen kapatıldığını, üstelik Almanya'nın bunu kendi kendisine yaptığını ifade etmişti (DBTDA, 32048-126112-28, 1941-06-21).

İtalyan basını, bu anlaşmayı genel tabloda olumlu karşılamış, bunun Mihver devletlerinin siyasi bir zaferi ve Birleşik Krallık'a karşı bir darbe olduğunu belirtmişti (DBTDA, 32048-126113-76, 1941-06-22; DBTDA, 32048-126112-21, 1941-06-22). Elçiliğin Ankara'ya gönderdiği ilgili gazetelerin Fransızca tercümelerine göre, *Tribüne* gazetesi anlaşmanın Birleşik Krallık için darbe olduğunu yazmıştı. *Jurnale d'Italia* da Türkiye'nin Mihver ile ilişkilerini geliştirmesinden bahsetmişti. *Levore Faşiste* gazetesine göre ise bu anlaşma iki devlet ilişkileri için bir nihayet değil yeni bir başlangıç noktasıydı (DBTDA, 32048-126113-72, 1941-06-26). *Relazioni Internazionale* gazetesi de anlaşmayı Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı zaferi olarak yorumlayarak İngiliz-Sovyet bağının kesildiğini ifade etmişti (DBTDA, 32048-126113-73, 1941-06-30).

İspanyol kamuoyu da anlaşma ile ilgileniyordu. Madrid Elçisinin aktardığına göre İspanyol basını, bu anlaşmayı Almanya'nın zaferi ve Birleşik Krallık'ın yenilgisi olarak yorumlamıştı. Gazeteler Türk-Alman iktisadi ilişkilerine de değinerek Türk ekonomisinde Birleşik Krallık ve Fransa'ya oranla Alman potansiyelinin daha yüksek olduğunu belirtmişti. *Arriba* gazetesinin 20 Haziran 1941 tarihli sayısı gösterilerek şunlar yazılmıştı: "Eğer Türkiye bir Avrupa Devleti olmak istiyorsa, öncelikle Birleşik Krallık'tan tamamen bağıni kopartması gerekmektedir" (DBTDA, 32048-126113-99, 1941-06-30). Büyükelçinin raporuna göre, İspanyol *Ya* gazetesi, 19 Haziran 1941 tarihli sayısında Türkiye'nin Mihver bloğuna sürükleneceğini ifade etmişti. Aynı tarihli *Arriba* gazetesi, anlaşmanın İngilizleri daha da endişelendirdiğini belirtmişti. *ABC* gazetesinin 20 Haziran 1941 tarihli sayısında ise Türkiye'nin gerçekçi bir politika uyguladığını yazmıştı (DBTDA, 7972-48812-3, 1941-06-30).

Kopenhag elçiliği bu süreçte, buradaki basını takip ederek Ankara'ya gerekli istihbarat raporlarını sunmuştu. Bu raporlara göre Danimarka basını anlaşmanın her iki devlet için de büyük bir önem taşıdığını ifade etmişti. *Nationaltidende* gazetesi Türk dış politikasının Alman lehine dönüştüğünü

belirtmişti. *Foedrelandet* ise Türk-Alman dostluğunun geçmişinden bahsetmiş ve dolaylı olarak iki ülkeyi karıştırmaya çalışan Birleşik Krallık'ın planlarına rağmen dostluk anlaşmasının imzalandığı haberini vermişti. *Social Demokraten* gazetesi de yine İngiliz-Amerikan çabalarının karşılıksız kaldığını, Almanya'nın bu anlaşma ile büyük bir zafer kazandığını ifade etmişti (DBTDA, 32048-126113-50, 1941-06-26; DBTDA, 32048-126112-12, 1941-06-26). Danimarka'da 7 ve 8 Temmuz 1941 tarihli *Politiken* gazetesi, farklı bir noktaya temas ederek bu anlaşmanın İngiliz-Sovyet bağıni koparmasından bahsetmişti (DBTDA, 32048-126113-100, 1941-07-09).

Balkanlarda da durum farksızdı. Romen basını, bunun bir Alman zaferi olduğunu, Birleşik Krallık taleplerinin Türkiye tarafından reddedildiğini ve Türk-Alman ilişkilerinin geliştiğini yazmıştır (DBTDA, 32048-126112-5, 1941-06-21). Arnavutluk *Tomori* gazetesi anlaşmayı iyi karşılamış, Türkiye'nin gelecekte Mihver devletlerinin yanında yer alması gerektiğini temenni etmişti (DBTDA, 32048-126113-58, 1941-06-25). Budapeşte elçisinin Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği Türk-Alman anlaşması ile ilgili Macar basınında çıkan haberlerin Fransızca çevirilerine göre; Macar basını, Türk-Alman dostluk anlaşmasının imzalandığı haberini sadece anlaşma maddelerini yayınlamakla yetinirken, yorum yapmaktan mümkün mertebe kaçınmışlardı. Sadece şu makaleler göze çarpmaktaydı: Muhafazakâr *Pesti Hirlap* gazetesi anlaşmanın sürpriz olmadığını belirtmişti. Gazete, bunun tam anlamıyla bir saldırmazlık olmadığını, Türkiye'nin Birleşik Krallık ile ittifakını zedelememesi için farklı bir isimlendirme gerektiğini ifade etmiş ve diplomaside bu formülün uygulandığını belirtmişti. Türkiye'nin anlaşmayı kabul etmesinde Balkanlardaki askeri işgallerin etkin olduğunu ileri sürmüştü. Bunun yanında anlaşmanın diğer yönü olan Almanlara Orta Doğu kapısının kapatılması meselesine de değinmişti. *Népszava* gazetesi, bu anlaşmayı Irak ve Suriye ile ilişkilendirmişti. *Pester Lloyd*'un ana makalesinde ise anlaşmanın sürpriz olduğunu ifade etmiş, gerekçe olarak da 1939'daki üçlü ittifakı göstermişti. Gazete, Birinci Dünya Savaşı'ndaki ittifaka da değinip Mihver ülkelerinin Türkiye'ye yönelik toprak taleplerinde bulunmadığından bahsetmişti. Son olarak Türkiye ile Macaristan'ın geleneksel duygularla bağlı olduğunu, dolayısıyla Macaristan'ın anlaşmayı sevinçle karşıladığını kaleme almıştı. *Pesti Ujság*, anlaşmayı kesin bir İngiliz başarısızlığı olarak yorumlamıştı. Ayrıca Türkiye'nin yeni Avrupa düzenine katıldığını eklemişti. *Piggetlenség*, ilginç bir şekilde, Türkiye'yi, Türkiye'deki İngiliz etkisinin kararlı bir muhalifi olan Atatürk'ün ısrarla izlediği yola geri döndürdüğü için Cumhurbaşkanı İnönü'yü takdir etmişti. *Pesti Hirlap*, başyazısında bu anlaşmanın Dünya Savaşı'nda dökülen kanlarla mühürlenmiş geleneksel dostluğun bir sonucu olduğunu belirtmişti. Gazete, son sözünde anlaşmayı şu ifadelerle kutlamıştı: "Türk halkına geçmişin anlatılmaz hatıralarıyla, zor zamanlardaki dayanışma bağlarıyla ve silah arkadaşlığıyla bağlı olan Macaristan, kardeş milleti, büyük barış davasına hizmet edecek bu yeni adımdan dolayı kutluyor." *Reggeli Magyarorszá* ise anlaşmayı Balkanlardaki askeri gelişmelere bağlamıştı. *Magyarság*, Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'daki en önemli satranç taşını, aynı zamanda da Avrupa'daki son satranç taşını kaybettiğini ifade etmişti. *Nepszava*, anlaşmanın imzalanmasının temel dayanağının Almanya ve İtalya'nın Türkiye'nin toprak bütünlüğüne verdiği garanti olduğunu yazmıştı. *Magyar Nemzet*, mevcut anlaşmanın sadece ilk adım olduğunu ve Türkiye'nin tek eksenli güç sistemine yeni adım attığı sonucuna varmıştı (DBTDA, 32048-126113-87, 1941-06-20; DBTDA, 32048-126113-87, 1941-06-20). Elçi, daha sonraki raporunda Macar basınına bu anlaşmadan sonra Türk basını ve radyosunun Almanya hakkında daha dostça yayınlar yapacağını vurguladığını yazmıştı. Yine, Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan uzaklaşıp Almanya'ya yakınlaştığını, Türk-Alman ilişkilerinde zedeleyici İngiliz teşebbüslerinin son bulduğunu ve Türkiye'nin Mihver kontrolündeki Avrupa'ya katılacağını ifade etmişti (DBTDA, 32048-126113-92, 1941-06-22). Macar basını, bu anlaşma özelinde İngiltere basınında ne kadar lehte yazılar yazılsa da genel olarak Birleşik Krallık kamuoyu tarafından hoş karşılanmadığını belirtmiştir (DBTDA, 32048-126112-11, 1941-06-24; DBTDA, 32048-126113-86, 1941-06-24).

Orta Doğu'da da hem Irak'ta hem de Mısır'da anlaşmaya dair yorumlar görülmüştü. Irak *el Zeman* gazetesinde anlaşmanın sadece dostluk ve saldırmazlık şeklinde olduğu belirtilmiş ve Türk-İngiliz

ilişkilerinin olumsuz etkilenmediğini yazmıştı. İngilizlerin anlaşma öncesinde yaşanan görüşmelerden bütün detaylarıyla haberdar edildikleri ifade edilmişti. Gazetenin, Irak'ta oluşacak muhtemel bir "Türkiye Mihverler arasına katıldı" algısına karşı bir harekette olduğu açıktır. Ayrıca gazete, bu anlaşmanın Alman ordularını bölgeden uzaklaştırdığı için bölgenin çatışmalardan uzakta kaldığını da eklemişti (DBTDA, 32048-126112-16, 1941-06-23). Irak basınından 27 Haziran 1941 tarihli *Savtu üş Şaab* gazetesi, yine Türk-İngiliz ilişkilerinin önemine değinmişti. Türkiye'yi haklı bulmuş, etrafının mihver ülkeleriyle çevrildiği için mecburi sebeplerden dolayı anlaşmanın imzalandığını belirtmişti. Ayrıca gazete, Türkiye'nin gelecekteki hamleleri üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur (DBTDA, 32048-126112-15, 1941-06-27). İskenderiye Konsolosluğu'ndan gelen bilgilere göre buradaki Fransızca gazetelerden *La Reforme*, anlaşmanın İngilizler tarafından sürpriz karşılanmadığını ifade etmiş ve altında da Stalin'in Alman korkusu ile ilgili karikatürünü koyarak anlaşmanın iç yüzünü anlatmak istemişti. Ayrıca meselenin Suriye ile ilgili kısmına da değinerek Türk-Alman anlaşmasının gelecekte farklı bir boyut kazanacağını da eklemişti. Bununla beraber Türk-İngiliz ittifakının ya da Türkiye'nin Büyük Britanya'ya bağlılığının devam ettiğini de belirtmişti. *Le Journal d'Alexandrie* ise Büyük Britanya'nın bu anlaşmada herhangi bir gizli madde bulunmadığına inandığını belirtmiş ve Türk-İngiliz ittifakının korunduğunu yazmıştı (DBTDA, 32048-126112-4, 1941-06-21).

Japon basını bu süreçte daha çok Çin ile meşguldü. Tokyo Büyükelçisine göre buradaki gazeteler, Alman kaynaklarından gelen bilgileri yazıyordu ve yorum olarak da bu anlaşmanın Türkiye'yi Almanya'ya yaklaştırdığını belirtmişti (DBTDA, 32048-126113-97, 1941-06-20). 21 Haziran tarihli elçilik raporunda Türk-İngiliz ilişkilerinin sakatlandığı ve Almanya'nın zafer kazandığı yazılmıştı (DBTDA, 32048-126113-94, 1941-06-21).

Buenos Aires Elçiliği'ne göre Arjantin basını bu anlaşmayı Türkiye'nin baskı altında imzaladığını, anlaşmanın İslam memleketlerinde yankı uyandıracığını, Birleşik Krallık'ın bu işte aldanmış olduğunu ifade etmişti. Yine anlaşmanın Rusya ile ilgili olduğunu vurgulayanlar da vardı. İngiliz menşeli haberlerde ise Almanya'nın Türkiye'ye saldıracığının ön adımı olduğunu ve Türk basınının İngiltere'ye düşman hale geldiğini söylemiştir (DBTDA, 2635-18024-18, 1941-06-21; DBTDA, 32048-126113-129, 1941-06-21; DBTDA, 32048-126112-25, 1941-06-21).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı Mayıs-Haziran 1941'de hem Almanya için hem de Türkiye için çok önemli bir sürece dönüşmüştü. Alman orduları Balkan işgaline hazırlanırken Irak'ta Alman yanlısı bir darbe gerçekleşmişti. Bu sebeple Yugoslavya ve Yunanistan'ın işgalinden sonra Irak'a da müdahale etmek isteyen Almanya, Türkiye'den askeri geçiş için diplomatik girişimlere başlamıştı. Ancak müzakere süreci esnasında Irak'ta İngiliz kontrolü tekrar temin edilmiş ve askeri geçiş üzerine temellendirilen Türk-Alman müzakereleri, saldırmazlık ve dostluk anlaşmasına evrilmişti. Nihayetinde iki ülke arasında 18 Haziran 1941'de anlaşma imzalandı. Bu anlaşma Almanya açısından Irak yenilgisine karşı Müttefiklere bir karşı hamle propagandasına dönüştü. Bu sebeple Mihver ülkeleri basın aracılığıyla yoğun bir propaganda seferberliği başlatmıştı. Anlaşmanın stratejik ve jeopolitik değeri bir yana gerek Almanya'nın bu girişimi gerek Müttefiklerin karşı propaganda çabaları, anlaşmanın Dünya kamuoyunda geniş bir yankı bulmasını sağlamıştı.

Türk-Alman saldırmazlık paktına dair diplomatik yazışmalar ve dış basın taraması, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nden ve "Bibliothèque nationale de France" kütüphanesinden temin edilmiştir.

İncelemeler sonucu şu bulgular tespit edilmiştir. Anlaşma hem diplomatik çevrelerde hem de dünya kamuoyunda büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Diplomatik olarak Birleşik Krallık'ta anlaşmaya dair şüpheler olmakla birlikte Türk-İngiliz ittifakının devam ettiği vurgusu yapılmıştır. Anlaşmaya en sert tepki Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir. Onlara göre Türkiye'nin imzaladığı bu anlaşma,

Müttefik dayanışmasını bozmakta ve Müttefik davasına zarar vermekteydi. Bununla birlikte bazı Müttefik diplomatlar, anlaşmanın Almanya'nın aleyhinde olduğunu ve Almanya'ya Orta Doğu'nun kapılarını kapattığını belirtmişlerdir. Sovyetler Birliği, anlaşmaya önceleri temkinli yaklaşmıştı. Daha sonra ise Türkiye'yi suçlayıcı demeçler verdi. Mihver grubunda genel anlamda anlaşma olumlu karşılandı. Zaman zaman barış vurguları yapılırken zaman zaman da anlaşmanın Sovyetlerle ilgili olduğu elçilik raporlarında görülmüştür. Ayrıca Mihver grubu diplomasisinde Türkiye'nin rasyonel bir politika izlediğinin vurgusu yapılmıştı. Son olarak Fransa'daki genel kanaat, anlaşmanın diplomatik yönünü özetler nitelikte idi: Mihver grubunun memnun olduğu, Birleşik Krallık'ın hoşlanmadığı, Amerika Birleşik Devletleri'nin sert tepki gösterdiği ve Sovyetler Birliği'nin de endişe ile karşıladığıdır. Bunlarla birlikte Japonya, İran, İsveç, İspanya, Afganistan gibi ülkelerin sefirleri birkaç istisna dışında benzer yorumlarda bulunmuştu.

Dış basında ise anlaşma çok yönlü ve detaylı bir şekilde ele alınmıştı. O dönemdeki gazetelerin büyük bir çoğunluğu, imza tarihinden hemen sonraki sayılarında anlaşma haberini, anlaşma metnini, anlaşmanın onaylanmasını ve bazıları da gerek Şükrü Saraçoğlu'nun gerek Papen'in demeçlerini ilk sayfada büyük puntolarla yayınlamıştır. Bu tarz haberlerde genellikle yorum ve değerlendirme yapılmamıştır.

Dış basında genel kanaat; anlaşmanın İngilizlere karşı bir zafer olduğu, 1939 Türk-İngiliz paktının değer kaybettiği veya geçersiz kaldığı, İngilizlerin hem savaş meydanında hem de diplomatik sahada yenilgiye uğratıldığı şeklinde idi. Aynı basın bunun büyük bir Alman zaferi olduğunu, Alman nüfuzunun Türkiye'ye ulaştığını, Türkiye'nin Almanya'nın yanında konumlandığını, Türkiye'nin Mihver bloğuna kaydığını ve hatta "germano=turc" başlığıyla iki ülkenin eş anlayışa sahip olduğunu vurgulamıştır. Buna karşılık daha seyrek de olsa anlaşmanın Türk-İngiliz İttifakını bozmadığı, iki ülke arasındaki dostluğun devam ettiği şeklinde yorumlar da görülmüştür. Anlaşma ile boğazların Müttefiklere kapatıldığı yorumlarına karşılık Orta Doğu'nun da Almanlara kapatıldığı yorumları ağırlık kazanmıştır. Bunların yanında anlaşma hakkında çeşitli yorumlar da göze çarpmaktadır. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne taarruzundan hemen önce sağ kanadını sağlama aldığını ve Sovyet Rusya'ya gelecek Müttefik yardımlarını engellediğine dair ifadeler, buna örnek gösterilebilir. Özellikle Mihver yanlısı basında anlaşma ile Türkiye'nin yeni Avrupa düzenine katıldığı, Türkiye siyasetinin tamamen değiştiği, Türk-Mihver ilişkileri için büyük bir başlangıç yapıldığı gibi yorumlar ağırlık kazanırken; tarafsız ya da küçük devletlerde Türk politikasının barışçıl yönü, Türk dış politikasının realist bir hamle gerçekleştirdiği, Mihver devletlerine karşı basın ve radyonun üslubunun yumuşayacağı vurgulanmıştır. Müttefik yanlısı gazeteler de Türkiye'nin bu anlaşmayı Balkanlardaki yıkımdan etkilenerek baskı altında imzaladığını, bununla birlikte Birleşik Krallık'ın anlaşma sürecinde bütün detaylara vakıf olduğunu ve Türk-İngiliz ilişkilerinin değişmediğini ifade etmiştir. Genel olarak basın bir taraftan Türkiye'nin Müttefik yanlısı savaş dışılığını terk edip tarafsızlık politikasına geçtiğini ifade ederken, diğer taraftan da durumu satranç ile ilişkilendirerek Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'daki en önemli taşını ve aynı zamanda da Avrupa'daki son taşını kaybettiğini vurgulamıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alma gerekliliği yoktur. Etik kurul izni bulunmamaktadır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Beyanı

Çalışmadan kaynaklı herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

- DBTDA, 2635-18024-18, 1941-06-21.
DBTDA, 31560-124815-83, 1941-06-24.
DBTDA, 31963-130404-10, 1941-06-28.
DBTDA, 32048-126112-1, 1941-06-18.
DBTDA, 32048-126112-11, 1941-06-24.
DBTDA, 32048-126112-12, 1941-06-26.
DBTDA, 32048-126112-15, 1941-06-27.
DBTDA, 32048-126112-16, 1941-06-23.
DBTDA, 32048-126112-18, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126112-19, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126112-21, 1941-06-22.
DBTDA, 32048-126112-22, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126112-23, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126112-25, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126112-26, 1941-06-22.
DBTDA, 32048-126112-27, 1941-06-22.
DBTDA, 32048-126112-28, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126112-29, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126112-4, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126112-5, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-100, 1941-07-09.
DBTDA, 32048-126113-107, 1941-06-19.
DBTDA, 32048-126113-108, 1941-06-23.
DBTDA, 32048-126113-114, 1941-06-23.
DBTDA, 32048-126113-115, 1941-06-23.
DBTDA, 32048-126113-116, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-118, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-119, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-120, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-121, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-123, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-129, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-18, 1941-06-18.
DBTDA, 32048-126113-47, 1941-06-19.
DBTDA, 32048-126113-5, 1941-06-18.
DBTDA, 32048-126113-50, 1941-06-26.
DBTDA, 32048-126113-58, 1941-06-25.

- DBTDA, 32048-126113-61, 1941-06-18.
DBTDA, 32048-126113-62, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-64, 1941-07-07.
DBTDA, 32048-126113-68, 1941-06-25.
DBTDA, 32048-126113-69, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-70:, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-71, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-72, 1941-06-26.
DBTDA, 32048-126113-73, 1941-06-30.
DBTDA, 32048-126113-76, 1941-06-22.
DBTDA, 32048-126113-79, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-83, 1941-06-19.
DBTDA, 32048-126113-86, 1941-06-24.
DBTDA, 32048-126113-87, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-91, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-92, 1941-06-22.
DBTDA, 32048-126113-93, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-94, 1941-06-21.
DBTDA, 32048-126113-95, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-96, 1941-06-19.
DBTDA, 32048-126113-97, 1941-06-20.
DBTDA, 32048-126113-99, 1941-06-30.
DBTDA, 32100-126852-29, 1941-06-18.
DBTDA, 35231-138611-89, 1941-07-10.
DBTDA, 38357-152583-12, 1941-06-26.
DBTDA, 7826-47558-1, 1941-06-30.
DBTDA, 7826-47558-2, 1941-06-19.
DBTDA, 7972-48812-3, 1941-06-30.
DBTDA, 8225-53747-30, 1941-06-22.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 502.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 503.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 514.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 529.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 565.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 568.
Documents On German Foreign Policy 1918-1945, Series D, Volume XII, Doc. No. 648.
FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 934.
FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 937.
FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 938.
FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 939.

FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 941.

FRUS, 1941, The British Commonwealth; The Near East and Africa, Volume III, Document 942.

2. Süreli Yayınlar

France: liberté, égalité, fraternité (gallica.bnf.fr)

La Dépêche d'Indochine (gallica.bnf.fr)

La Tribune du Libournais (gallica.bnf.fr)

La Volonté Indochinoise (gallica.bnf.fr)

L'Action Française (gallica.bnf.fr)

Le Démocrate de Vernon (gallica.bnf.fr)

Le Journal Du Midi (gallica.bnf.fr)

Le Journal (gallica.bnf.fr)

Le Matin (gallica.bnf.fr)

Le Midi Socialiste (gallica.bnf.fr)

Le Morvan Républicain (gallica.bnf.fr)

Le Patriote des Pyrénées (gallica.bnf.fr)

Le Petit Journal (gallica.bnf.fr)

Le Petit Parisien (gallica.bnf.fr)

Le Radical de Marseille (gallica.bnf.fr)

Le Réveil du Nord (gallica.bnf.fr)

Les Nouvelles de Versailles (gallica.bnf.fr)

L'Œuvre (gallica.bnf.fr)

L'Ouest-Éclair (gallica.bnf.fr)

Paris Soir (gallica.bnf.fr)

Times

3. Telif ve Tetkik Eserler

Geçer, A. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye Üzerinden Irak'a Askeri Sevkiyat Gerçekleştirme Tasarısı, *Asia Minor Studies*, 8 (2), 479-489.

Tuncer, H. (2012). *İsmet İnönü'nün Dış Politikası*, İstanbul, Kaynak Yayınları.

Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları 1939-1946, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The study aims to analyze the effects of the Turkish-German friendship and non-aggression treaty, signed in 1941, which had a global impact due to both its geopolitical importance and propaganda struggle, on public opinion using empirical methods. At that time, many states had made diplomatic correspondence regarding the agreement. In addition, both the gallica.bnf.fr library and the press reports of the embassies gave wide coverage to the agreement. Therefore, what makes the study important is that the diplomatic, propaganda and press aspects of the agreement were analyzed on such a large sample.

Design and Methodology

Diplomatic correspondence regarding the Turkish-German non-aggression pact was obtained from the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. The foreign press scan of this treaty was obtained from French and British newspapers through the "Bibliothèque nationale de France", as well as embassy reports in the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs, and regional newspapers translated into French by the embassies. In this regard, diplomatic correspondence of embassies in states such as the United Kingdom, the Soviet Union, Germany, Italy, the United States, Sweden, Switzerland, Spain, Romania, Hungary, Bulgaria, Finland, Iran, Afghanistan and occupied states such as France and Denmark were examined. French newspapers examined through the Bibliothèque nationale de France: *Le Petit Parisien*, *Le Réveil du Nord*, *Le Matin*, *Paris Soir*, *La Dépêche d'Indochine*, *Le Patriote des Pyrénées*, *La Volonté Indochinoise*, *Le Midi Socialiste*, *Le Journal*, *L'Ouest-Éclair*, *Le Petit Journal*, *L'Action Française*, *Le Radical de Marseille*, *L'Œuvre*, *Le Journal Du Midi*, *Le Morvan Républicain*, *La Tribune du Libournais*, *Les Nouvelles de Versailles*, *Le Démocrate de Vernon*, France (liberté, égalité, fraternité). French press examined through embassy reports in the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs: *Des Debats*, *La Montagne*, *Petit Journal*, *Figaro*, *Effort*, *Le Temps*, *L'action Française*, *Havas* and *Temps*. Among the newspapers from the embassy reports and sent in French translation are the following: From the British press, the *Times* and the *Sunday Times*; from the Swiss press, *Journal de Genève* and *La Suisse*; from the Italian press, *Tribüne*, *Jurnale d'Italia*, *Levora Fasiste*, *Relazioni Internazionale*; from the Spanish press, *Arriba*, *Ya*, *ABC*; from the Denmark press, *Nationaltidende*, *Foedrelandet*, *Social Demokraten*, *Politiken*; from the Albanian press, *Tomori*; from the Hungarian press, *Pesti Hirlap*, *Népszava*, *Pester Lloyd*, *Pesti Ujság*, *Piggetlenség*, *Reggeli Magyarország*, *Magyarság*, *Magyar Nemzet*; from the Irakian press, *Iraq Al Zeman*, *Savtu üş Şaab*; from the Egyptian press *La Reforme*, *Le Journal d'Alexandrie* and the press of Sweden, Romania, Argentina and Japan were examined.

Findings

The treaty was met with great interest both in the embassies and in the world public opinion. Diplomatically, although there were doubts about the treaty in the United Kingdom, it was emphasized that the Turkish-British alliance would continue. The most negative reaction to the treaty came from the United States. According to the Americans, this treaty signed by Turkey was undermining Allied solidarity and harming the Allied cause. However, some Allied diplomats stated that the treaty was against Germany and that it closed the door to the Middle East for them. The Soviet Union had initially approached the treaty with caution. Later, the Soviets would not refrain from making accusatory statements against Turkey. The treaty was generally welcomed by the Axis group. While peace was emphasized from time to time, it was also seen in embassy reports that the treaty was related to the Soviets. In addition, it was emphasized in the Axis group embassies that Turkey was following a rational policy. Finally, the general opinion in France summarized the diplomatic aspect of the treaty: The Axis

group was pleased, the United Kingdom was not pleased, the United States reacted negatively, and the Soviet Union was concerned.

The general opinion in the foreign press was that the treaty was a victory against the British, that the 1939 Turkish-British pact had lost its value or was invalidated, and that the British had been defeated both on the battlefield and in the diplomatic arena. The same press had emphasized that this was a great German victory, that German influence had reached Turkey, that Turkey was positioned next to Germany, that Turkey was shifting to the Axis bloc, and even that the two countries had the same understanding under the heading “germano=turc”. On the other hand, although less frequent, there were also comments stating that the treaty did not break the Turkish-British alliance and that the friendship between the two countries continued. In response to comments that the straits were closed to the Allies with the treaty, comments that the Middle East was also closed to the Germans gained weight.

Research Limitations

Press coverage from countries other than English and French speaking countries is limited to embassy and consulate reports, but these intelligence reports are quite detailed. For example, the number of reports and newspaper articles coming from Hungary is very large and they are very detailed. There are both press reports and diplomatic correspondence about the agreement in countries far away from Türkiye and Germany.

Implications

The comparative method used in the study is a suitable method for many similar press-based topics. The fact that French was the international language of the period makes such research easier. Because both access to French newspapers in the Gallica library and the fact that embassies translate and send press news into French regardless of the country increase the number of samples considerably. This is also very important for the experimental method.

Originality Value

The opening of Ministry of Foreign Affairs Turkish Diplomatic Archives (DBTDA) to researchers is a very recent date. The Gallica library (or “Bibliothèque nationale de France”), which provides access to French periodicals, is not used frequently due to the small number of Turkish historians who know French. Since the Turkish Foreign Affairs Archive and the Gallica library were used extensively in our study, apart from Foreign Relations of United States and Document on German Foreign Policy, the study exhibits originality with a dense sample area together with the originality of the source.